

³⁸ François Boedec: Les problèmes de l'eau au Proche-Orient. Réunion du Centre pour l'Étude du Monde Arabe Moderne (CEMAM), Bejrút, 1993. június 18.

https://cemam.usj.edu.lb/pdf_bulletins/93/93-6.pdf, letöltés: 2017. május 17. 1992 folyamán tartottak ugyan értekezleteket Moszkvában, Bécsben és Washingtonban, amelyeken Törökország és Izrael részt vett, de például Szíria és Libanon ezektől is távol maradt.

³⁹ Rafael Ejtan tábornok, izraeli mezőgazdasági miniszter 1991 tavaszán evvel kapcsolatban kijelentette, hazája nem fogadhatja el a megszállt Dél-Libanonból való kivonulást, mivel „az e terület feletti ellenőrzés elvesztése egyet jelentene a víz fölötti ellenőrzés elvesztésével”. Elizabeth Picard: Les problèmes de l'eau au Moyen-Orient. Désinformation, crise de gestion et instrumentalisation politique. Monde arabe Maghreb-Machrek, 138. sz., 1992. október–december. 3–10.

⁴⁰ Ezzel kapcsolatban csak egyetlen adat: a tudatos diszkriminatív izraeli vízpolitika következtében 2000-ben egy izraeli 400 m³-t, egy nyugati parti palesztin 100 m³-t, egy gázai övezeti palesztin viszont csak 70 m³ vizet fogyasztott éves szinten.

⁴¹ A Jordán hasznosításának összetett és kényes kérdésével most nem foglalkozom.

⁴² Natasha Beschorner: Le rôle de l'eau dans la politique régionale de la Turquie. Monde arabe Maghreb-Machrek, 138. sz., 1992. október–december. 48–63.

⁴³ A teljes megvalósítás költségeit 32 milliárd dollárra becsülték. John F. Kolars – William A. Mitchell: The Euphrates River and the Southeast Anatolia Development Project. Southern Illinois University Press, Carbondale – Edwardsville, 1991.; I. H. Olcay Ünver: South-eastern Anatolia Integrated Development Project (GAP), Turkey: An Overview of Issues of Sustainability. Water Resources Development, 13. évf. (1997), 2. sz. 187–207.

⁴⁴ Rada Csaba – Rada Péter: Törökország európai uniós csatlakozásának biztonsági aspektusai. Külügyi Szemle, 6. évf., 4. sz. (2007. tél) 3–42.

⁴⁵ A tárgyalásokról részletesen ld. Marwa Daoudy: Le partage des eaux entre la Syrie, l'Irak et la Turquie. Négociation, sécurité et asymétrie des pouvoirs. CNRS, Paris, 2005.

⁴⁶ Arnon Soffer: Rivers of Fire. The Conflict over Water in the Middle East. Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 1999. 205. skk.

⁴⁷ John Kolars: Les ressources en eau au Liban. Le Litani dans son cadre régional. Monde arabe Maghreb-Machrek, 138. sz., 1992. október–december. 11–26.

⁴⁸ Ez még a 2013-ban az Iszlám Állam által birtokba vett nagyváros, Rakka környékére is igaz. Roman-Oliver Foy – Jack Keilo: La grande hydraulique au service du pouvoir: l'exemple du Projet de l'Euphrate en Syrie (1966-2013). Cybergeog. European Journal of Geography, 772. 2016. <https://cybergeog.revues.org/27505>, letöltés: 2017. július 9.

⁴⁹ Soffer: Rivers of Fire... i. m. 210.

⁵⁰ Beschorner: Le rôle de l'eau dans la politique régionale de la Turquie. i. m.

⁵¹ Lacoste: Géopolitique de l'eau. i. m.

Bene Krisztián

A francia gyarmatbirodalom szabad francia elfoglalása és a folyamat magyar résztvevői¹

Absztrakt

A második világháború előestéjén a gazdag nyersanyagforrásokkal és komoly katonai potenciállal rendelkező francia gyarmatbirodalom a világ egyik meghatározó nagyhatalmává tette Franciaországot. Ennek is köszönhető, hogy Charles de Gaulle tábornok Szabad Franciaország mozgalma a gyarmatbirodalom meghódításával kívánta megszilárdítani helyzetét a nemzetközi diplomáciában. 1943 nyarára gyakorlatilag az összes gyarmat szabad francia irányítás alá került, a folyamatnak pedig tevékeny résztvevői voltak a Szabad Francia Erők magyar önkéntesei is.

Kulcsszavak: Charles de Gaulle, gyarmatok, Szabad Francia Erők, Szabad Franciaország, önkéntesek.

Abstract

On the eve of World War II the French colonial empire with rich sources of raw materials and strong military potential made France one of the dominant powers of the world. This contributes also to the fact that the Free Movement of France's General Charles de Gaulle wished to consolidate his position in the international diplomacy by conquering the colonial empire. Until the summer of 1943, practically all colonies came under French rule and the Hungarian volunteers of the Free French Forces also acted actively in the process

Keywords: Charles de Gaulle, colonies, Free French Forces, Free France, volunteers.

A második világháború gyarmati területeken lezajlott küzdelmei közül egyesek kifejezetten nagy figyelmet kaptak, mint például az Erwin Rommel tábornok által folytatott észak-afrikai hadjárat vagy a japán csapatok dél-kelet-ázsiai terjeszkedése, ugyanakkor azonban számos más összecsapás szint teljesen a feledés homályába merült. Vitán felül ezek közé tartozik a francia gyarmatbirodalom sorsa is, amelyről ritkán emlékeznek meg a korszakkal foglalkozó történeti szakmunkák, noha igen komoly befolyást gyakorolt Franciaország világháború alatti és utáni helyzetére.

Ebből kifolyólag jelen tanulmányban arra teszünk kísérletet, hogy áttekintsük ennek a jelentős kiterjedésű és komoly anyagi-katonai potenciállal rendelkező gyarmatbirodalomnak a történetét a háború kirobbanásától egészen addig, amikor szinte teljes egészében szabad francia irányítás alá került, ezzel pedig megalapozta a szövetségesek oldalán számottevő erőt felsorakoztatni képes Franciaország képét, amely joggal foglalhatott helyet a győztesek között a konfliktus lezárásakor. Mindemellett a területi korlátok szabta lehetőségeken belül szeretnénk bemutatni az

okat a magyarokat is, akik önként vállaltak szolgálatot a Szabad Francia Erők sorain belül és hozzájárultak ennek a különleges geopolitikai folyamatnak a sikeréhez.

A francia gyarmatbirodalom 1939-1940

A francia gyarmatbirodalom a 16. század elejétől kezdve fokozatosan épült ki. A francia tengerészek számos hajóút során derítették fel Amerika partjait, mielőtt a francia korona hivatalosan is megkezdte az Újvilág gyarmatosítását. Ennek eredményeként a 17. század folyamán az észak-amerikai kontinens jelentősterületei francia fennhatóság alá kerültek, mint ahogy az Antillák egy része és a dél-amerikai Guyana is. Ezzel párhuzamosan Franciaország kisebb nyugat-afrikai területeket, az Indiai-óceánon található szigeteket és egyes indiai régiókat is irányítása alá vont, amivel megvetette egy világszintű gyarmati birodalom alapjait. Ugyanakkor a 18. század második felében a hétéves háború végén ezeknek az észak-amerikai, afrikai és indiai területeknek a többsége brit fennhatóság alá került.² A helyzetet tovább súlyosbította, hogy 1804-ben Saint-Domingue szigete (a mai Haiti) hosszú harc után kivívta függetlenségét a francia anyaországtól.³ Ebből kifolyólag úgy tűnt, hogy az ígéretesen induló gyarmati építkezés folyamata végleg zátonyra futott.⁴

A nagy fordulatot az 1830-as év hozta el, amikor X. Károly újraindította Afrika gyarmatosítását Algéria megtámadásával, amelyet a szubszaharai területeken folytatott francia terjeszkedés egészített ki. A gyarmati területek száma ezt követően a második császárság alatt indult újból gyors növekedésnek, amikor III. Napóleon elképzeléseinek megfelelően nem csupán a korábbi afrikai terjeszkedés folytatódott, hanem az Indiai- és Csendes-óceán térségében is újabb hódításokra került sor (pl. Madagaszkár, Új-Kaledónia, Kambodzsa).⁵ Ezt követően a porosz-francia háború adott újabb lökést a terjeszkedésnek, mivel az annak során elszenvedett súlyos katonai vereség érzékletesen bizonyította, hogy Franciaország számára a területi terjeszkedés kizárólag a gyarmati versenyfutásban lehetséges, az európai kontinensen nem képes felvenni a versenyt a riválisokkal. Ennek keretében a harmadik köztársaság alatt a korábban megkezdett expanziós folyamatok folytatódtak mind az afrikai, mind az ázsiai területeken, amelyek több alkalommal nagyhatalmi feszültségekhez is vezettek (Fashoda, Agadir). A 20. század elejére a gyarmati terjeszkedés keretében Franciaország a legjelentősebb gyarmatosító hatalmak egyikévé vált.⁶

A francia irányítás alatt álló gyarmatok fontos szerepet játszottak az első világháború során. Egyrésztől közreműködtek a német gyarmatok elfoglalásában, ami önmagában is jelentős eredmény volt, másrésztől pedig nagy mennyiségű hadianyagot és munkaerőt, valamint nagyszámú katonát küldtek az európai hadszínterekre, amelyek döntő módon járultak hozzá az azokon kivívott győzelmekhez. Mértékadó

becslések szerint több mint 600 ezer gyarmati katona teljesített szolgálatot a konfliktus folyamán, miközben 200 ezer főnél is több gyarmati munkás dolgozott a hadianyagokat előállító francia üzemekben.⁷ Ez a hozzájárulás meghatározó jelentőségű volt mennyiségileg és minőségileg egyaránt, amit jól bizonyít az a tény is, hogy a konfliktus során a legtöbb kitüntetést gyarmati alakulatok kapták.⁸

Az első világháborús győzelem tovább növelte a francia fennhatóság alatt álló területek számát. Ez nem újabb katonai hódítások eredménye volt, hanem a konfliktust lezáró békeszerződések döntése értelmében Franciaország korábbi német és oszmán birtokokat vonhatott irányítása alá mandátumterületként (Kamerunt és Togót a britekkel közösen, Szíriát és Libanont pedig önállóan). Ennek következtében 1936-ra közel 13 millió km² területtel és 110 millió lakossal a francia gyarmatbirodalom a világon a második legnagyobb volt a brit mögött.⁹ Ezzel párhuzamosan katonai jelentősége is meghatározó volt, mivel a rendelkezésre álló francia katonai erő egynegyedét adta. Ráadásul utóbbi minőségileg még fontosabb szereppel bírt, mivel a gyarmati alakulatok általában hivatásos katonákból álltak, akiknek jelentős harctéri tapasztalattal rendelkeztek.¹⁰

Ennek megfelelően a gyarmatokról az anyaország védelmére átirányított csapatok komolyan kivették részüket 1940 tavaszán és kora nyarán a harcokból. Ugyanakkor a gyarmati területeken éppen ezért csupán kis létszámú, gyengébben felszerelt, gyakran tartalékos állomány maradt, amely a harc önálló folytatására nem volt alkalmas.¹¹ Mindazonáltal a fegyverszünet 1940. június 22-i életbe lépése után mégis az itt állomásozó egységek alkották a legjelentősebb francia haderőt, hiszen az anyaországban a hadsereg létszámát csupán 100 ezer főben korlátozták, míg ezzel szemben a gyarmatokon sokkal nagyobb erők maradtak fegyverben. Ezek a következő számban és eloszlásban álltak rendelkezésre: Észak-Afrika: 140 ezer fő; Nyugat-Afrika: 65 ezer fő; Közép-Afrika: 16 ezer fő; Madagaszkár, Dzsibuti: 14 ezer fő; Közel-Kelet: 37 ezer fő; Francia-Indokína: 90 ezer fő. Összesen tehát több mint 360 ezer katonáról beszélhetünk igen komoly méretű területeket és nyersanyagbázist védve, akik még viszonylag kevés modern fegyverzettel felszerelve is komoly katonai potenciált jelentettek.¹² A kérdés csupán az volt, hogy ez a fegyveres erő kinek a vezetése alatt fog állni a háború során, mivel a Philippe Pétain marsall Vichy-központú Francia Államával szemben felbukkant egy másik francia vezető is, aki irányítása alá kívánta vonni a gyarmati – és távlatilag az anyaországi – területeket is.

A (szabad) francia helyzet 1940 nyarán

Ez a kihívó egy hivatásos katonatiszt, Charles de Gaulle dandártábornok volt, aki június 5-től hadügyi államtitkár-helyettesi posztot töltött be a kormányban. Mivel

június 16-án Bordeaux-ban értesült róla, hogy Paul Reynaud miniszterelnök lemondott és új kormány állt fel Pétain vezetésével, amely már fegyverszünetet is kért a németektől, ezért 17-én Londonba repült, hogy valamilyen módon folytatni tudja a harcot.¹³ A brit kormány részéről teljes támogatásra talált, hiszen a kialakult helyzetben Nagy-Britanniának egyedül kellett folytatnia a harcot az Európa jelentős részét meghódító Németországgal szemben, ehhez pedig minden elérhető szövetségesre szükség volt. Az angol kormány ezért felkérte De Gaulle-t, mint az egyetlen Angliában tartózkodó és a harc folytatása mellett elkötelezett magas beosztású francia katonatisztet, hogy a BBC rádióstúdiójából intézzen beszédet a franciákhoz.¹⁴ A június 18-án sugárzott felhívás minden franciának szólt, de elsősorban a francia fegyveres erők tagjainak.¹⁵ Legfontosabb üzenete az volt, hogy a nehéz helyzet ellenére a háború még nem veszett el, Franciaországnak vannak szövetségesei, rendelkezésére áll jelentős kiterjedésű gyarmatbirodalma, ezért a harcot folytatni kell. Arra szólította fel a francia katonákat, akik Nagy-Britanniában tartózkodtak¹⁶ vagy oda tartottak, hogy csatlakozzanak hozzá és közösen folytassák a harcot.¹⁷ A hozzá fűzött remények ellenére a felhívásra nagyon kevesen reagáltak: a meghatározó politikai és katonai körökből senki, a fegyveres erők Angliában tartózkodó tagjai közül pedig csupán néhány ezer fő.¹⁸

A németekkel és olaszokkal kötött francia fegyverszünetek június 25-i életbelépe után Franciaország hivatalosan is befejezte a harcot. Két ember vélekedett csupán másként, De Gaulle, aki 26-án kérte a brit kormány anyagi és erkölcsi támogatását egy francia haderő felállításához és Churchill, aki 28-án személyesen fogadta a francia tisztet és biztosította támogatásáról.¹⁹ Így tehát a brit kormány hivatalosan is elismerte De Gaulle-t, mint a háború megnyeréséért harcoló franciák vezetőjét.²⁰ A tábornok ezt követően tárgyalásokat folytatott a brit vezetéssel az együttműködés módjairól, melynek eredményeképp augusztus 7-én aláírták a brit kormány és a Szabad Francia mozgalom közötti együttműködés részleteit tartalmazó dokumentumot.²¹ Ennek értelmében Nagy-Britannia elismerte a Szabad Francia mozgalmat, mint a háborús francia érdekeket képviselő szervezetet, de nem mint önálló kormányt. A francia mozgalom felállításához a brit vezetés teljes anyagi segítségnyújtást vállalt, de cserébe a létrejövő alakulatoknak a brit hadsereg alárendeltségében kellett tevékenykedniük. Az együttműködés kölcsönös célja Franciaország szuverenitásának visszaállítása volt.²²

A születőfélben lévő új mozgalom első és legfontosabb feladata az volt, hogy önkénteseket tudjon megszólítani és csatlakozásra bírni. A kezdeti időszak mérlege ugyanakkor meglehetősen vegyes volt. Az Angliában állomásozó francia csapatok többsége kérte hazaszállítását, amire hamarosan sor került, a következő hónapok során csupán kevesen döntöttek a harc folytatása mellett. Az ő soraikat folyamatosan egészítették ki azok a katonák, tengerészek és repülősök, akik egyénileg vagy kisebb csoportokban tettek kísérletet arra, hogy átszeljék a La Manche csatornát és csatla-

kozzanak De Gaulle-hoz. Ugyanakkor a vezető politikusok és katonák, akik egy része Nagy-Britanniában és a francia gyarmatbirodalomban tartózkodott, nem kívánt csatlakozni az alig ismert katonatiszthez. Ennek eredményeként a Szabad Franciaország június végén még csupán alig 2.000 főt számlált, akik között egyáltalán nem voltak olyan ismert személyiségek, akik bevonották volna a többi potenciális jelentkezőt.²³ Csúpan két olyan tisztviselő akadt, aki elméletileg jelentős befolyással rendelkezett és De Gaulle oldalára állt, Georges Catroux és Paul Legentilhomme tábornokok.²⁴ A két főtiszt, akik Indokínában, illetve Francia Szomáliaföldön töltöttek be vezető tisztséget, a Szabad Franciaország mellé álltak, de mivel nem készítették elő ezt a döntésüket, végül csupán egyedül, jelentősebb fegyveres erő vagy az általuk irányított terület nélkül csatlakoztak a mozgalomhoz.²⁵

Értékelhető katonai erőt az átmenetileg Angliában található francia egységek sorában kifejtett propaganda hatására sikerült felmutatni, ugyanis július folyamán ezek közül sikerült csatlakozásra bírni hozzávetőlegesen 4.500 főt,²⁶ akik közül 1.300 idegenlégiós és hegyivadász képviselte a legmagasabb harcértéket,²⁷ valamint három bevethető hadihajó²⁸ körülbelül 400 fős legénységgel. 1940. július 15-én a francia haditengerészet 11.500 tagja tartózkodott Angliában, de közülük csupán 882 fő csatlakozott a francia kezdeményezéshez és 700 a brit haditengerészethez.²⁹ A magasabb beosztású francia tiszték távol maradtak De Gaulle-től, ezért amikor június 30-án Emile Muselier admirális (egyetlenként a francia haditengerészet 60 admirálisa közül)³⁰ bejelentette csatlakozását,³¹ azonnal megkapta a szervezés alatt álló szabad francia tengeri és légi erők feletti parancsnokságot.³² Utóbbiak létszáma július végén már közel 500 főre volt tehető, mivel a csatlakozni vágyók az esetek egy részében egyszerűen beszálltak gépükbe és átrepültek Angliába.³³

Ugyanakkor ez a meglehetősen heterogén összetételű és kérdéses harcértékű mozgalom gyenge legitimitációval rendelkezett, hiszen csupán a brit diplomácia ismerte el létezését. A helyzet javítása érdekében a Szabad Franciaországnak meg kellett szilárdítani helyzetét, amelyre a legjobb lehetőség a francia gyarmatbirodalom területén³⁴ kínálkozott. De Gaulle elképzelései szerint a gyarmatok csatlakozása jelentős emberi és anyagi erőforrásokkal gyarapíthatta a mozgalmat, ugyanakkor pedig szélesebb körű diplomáciai elismeréséhez is hozzájárulhatott. Ráadásul az első sikerhez nem is kellett komoly erőfeszítéseket tenni, mivel a francia-brit fennhatóság alatt álló Új-Hebridák (ma Vanuatu) vezetése nevében Henri Sautot kormányzó július 22-én táviratban jelezte De Gaulle tábornoknak, hogy a terület csatlakozik a szabad franciákhoz.³⁵ A kezdeti sikeren felbuzdulva a tábornok célul tűzte ki az afrikai francia területek átállítását a saját oldalára, mivel a francia kormány által aláírt fegyverszüneti szerződés értelmében az itt állomásozó gyarmati haderő továbbra is komoly erőt képviselt, amelynek bevonásával a Szabad Francia Erők látványos növekedést tudnának elérni rövid időn belül. A közép-afrikai régió francia területeinek vezetőivel megkezdett titkos tárgyalások³⁶ látványos eredményeket hoztak: augusztus 26-án Csád, 27-én Francia Kamerun,³⁷ 28-án Kongó (ma Kongói Köztársaság),

31-én pedig Oubangui-Chari (ma Közép-afrikai Köztársaság) is csatlakozott a szabad franciákhoz, így a közép-afrikai francia területek Gabon kivételével teljes egészében szabad francia fennhatóság alá kerültek.³⁸

A gyarmatbirodalom elfoglalása

A gyors siker arra ösztönözte De Gaulle-t, hogy katonai akciót szervezzen Francia Nyugat-Afrika átállítása érdekében, melynek kulcsa Szenegál megszerzése volt az ún. Menacehadművelet keretében. A személyesen De Gaulle vezetése alatt álló 2.045 szabad francia katonát³⁹ holland és francia hajók szállították, akikhez még egy hozzávetőlegesen 7.000 fős brit és lengyel kontingens is csatlakozott.⁴⁰ Támogatásukról pedig egy jelentős erőt (két csatahajót, négy cirkálót, egy repülőgép-hordozót és kilenc rombolót)⁴¹ felsorakoztató brit flottakötélék gondoskodott. Szeptember 23-án reggel szabad francia követek érkeztek a városba légi és tengeri úton, azonban a helyi közigazgatás vezetői mereven elzárkóztak minden tárgyalástól, sőt egy részüket letartóztatták, másokat közülük pedig tisztázatlan körülmények között lelőttek.⁴² Ennek eredményeként három szabad francia katona meghalt, hét megsebesült, hét pedig eltűnt.⁴³ Ezt követően a francia-brit kötelék partraszállást kísérelt meg, a heves ellenállással szembesülve azonban a francia vezérkar az első próbálkozás után nem erőltette tovább a hadműveletet.⁴⁴ Ugyanakkor Churchill közvetlen parancsára heves tengeri ütközet bontakozott ki a védőkkel, amelynek eredményeképp két francia tengeralattjáró és egy romboló elsüllyedt,⁴⁵ míg brit részről 19 repülőgép veszett oda vagy vált javíthatatlanná és három cirkáló súlyosan megrongálódott.⁴⁶ Összességében a hadművelet szabad francia oldalról nézve teljes kudarccal zárult, egyértelművé vált, hogy Francia Nyugat-Afrika szilárdan felsorakozott a Vichy-kormány mellett.⁴⁷

Ez mind a brit, mind a szabad francia vezetés számára csalódást jelentett, mivel a nagy lakossággal rendelkező, nyersanyagokban gazdag és viszonylag fejlett régió megszerzése fontos lépés lett volna a tengelyhatalmak elleni harcban. Ugyanakkor számot vetve a realitásokkal De Gaulle ezt követően a közép-afrikai francia területek feletti ellenőrzés megszilárdítására koncentrált és október 12-én utasítást adott Gabon elfoglalására, mely augusztus 29-i szándéknyilatkozata ellenére a beérkező francia erők nyomására végül nem követte a szomszédos francia gyarmatok példáját és nem állt át a szövetségesek oldalára.⁴⁸ A komoly harci tapasztalatokkal rendelkező csapatok határozott fellépésének köszönhetően a hadjárat Libreville elfoglalásával november 10-én gyorsan és kevés veszteséggel (36 halott) ért véget.⁴⁹

Gabon gyors elfoglalása mellett további kisebb sikerek fémjelezték 1940 őszét,⁵⁰ mivel újabb francia területek döntöttek a Szabad Franciaországhoz való csatlakozás mellett. Szeptember 7-én az Indiai Francia Telepek,⁵¹ 9-én az Óceániai Francia Telepek,⁵² majd 24-én Új-Kaledónia vezetése választotta De Gaulle tábornok táborát.⁵³

Noha a szabad franciák irányítása alá került közép-afrikai terület közel hárommillió négyzetkilométeres kiterjedésű volt, csupán hatmillió fős lakossággal (köztük 5.000 európai származásúval) rendelkezett és alacsony szinten kiépített infrastruktúrával. Ugyanakkor a térség megszerzése, melyet Szabad Francia Afrikának neveztek 1940 őszétől,⁵⁴ számos stratégiai előnnyel járt mind a szabad franciák, mind pedig Nagy-Britannia számára. Kelet-nyugati irányú szárazföldi összeköttetés jött létre az afrikai kontinensen keresztül az egyiptomi brit csapatokkal,⁵⁵ így lehetővé vált, hogy biztonságos és viszonylag rövid útvonalon jusson el az utánpótlás a harcoló egységekhez.⁵⁶

A térség közvetlen katonai jelentőséggel is bírt, hiszen a szövetségesekhez való csatlakozása miatt eleinte megakadályozta a tengelyhatalmakat egy esetleges déli irányú átkarolás kivitelezésében Csádon vagy Kamerunon keresztül, távlatilag pedig lehetővé tette, hogy innen induljanak hadműveletek az olasz csapatok ellen, amely a terület irányításának megszervezése után kis idővel később meg is történt. A gyarmati területek már eleve jelentős kiképzett haderővel rendelkeztek, amelynek nagy része vezetőit követve automatikusan a Szabad Francia Erők részévé vált 1940 szeptemberében.⁵⁷ Ez az eleinte 16.000 főt számláló erő a háború végéig 22.000 főre nőtt és összesen hat menetzászlóalj⁵⁸ kötelékében teljesített szolgálatot. Noha ez szinte kizárólag helyi lakosokból toborzott alakulatokat jelentett, a korábban rendelkezésre álló szárazföldi erők létszámát rövid idő alatt a többszörösére emelte. Ennek segítségével a szabad francia vezetés már valódi lehetőségként számolhatott erőinek harcba vetésével akár brit szövetséges oldalán, akár önállóan kisebb akciók esetén, amire korábban nem volt lehetősége.⁵⁹

Időközben teljesen új helyzet alakult ki a Földközi-tenger keleti medencéjében. 1941 májusában ugyanis Rasid Ali felkelést robbantott ki a britek ellen Irakban.⁶⁰ A németek ekkor úgy ítélték meg, hogy a francia közreműködés hasznos lenne a váratlan esemény kiaknázásában, ezért tárgyalásokat kezdeményeztek a szíriai francia repülőterek használatáról, illetve az ottani fegyverraktárakban őrzött fegyverek felkelőknek való átadásáról.⁶¹ Darlan személyesen Hitlerrel is tárgyalt a francia segítségnyújtásért cserébe nyújtott engedmények lehetőségéről Berchtesgadenben május 11-12-én, majd a tárgyalások tovább folytatódtak, és ezek eredményeképpen születtek meg május 28-án a párizsi jegyzőkönyvek, amelyek egyebek között lehetővé tették a németek számára a szíriai légi bázisok és fegyverraktárak felhasználását iraki akciójuk sikere érdekében.⁶² Ennek ellenére Irakban május 31-vel Rasid Ali vereségével lezárultak a harcok, a britek helyreállították a rendet, így a szövetséges hadvezetés pedig sorainak rendezése után sort keríthetett Szíria és Libanon megtámadására, mivel egyértelművé vált, hogy ezek a francia vezetés alatt álló területek komoly fenyegetést jelentenek a Brit Birodalomra.⁶³ A fenti események fényében Churchill úgy döntött, hogy a francia területeket semlegesíteni kell, ezért május 20-án parancsot adott az Exporter hadművelet végrehajtására, vagyis a levantei mandátumterületek elfoglalására.⁶⁴

Miután a brit vezetés döntést hozott a támadás megindításáról és erről De Gaulle-t is tájékoztatta, a tábornok azonnal jelezte, hogy a hadművelet sikerének kulcsa a

meggyőző erőfölény. Javasolta, hogy a támadó akciót legalább négy hadosztállal (melyből az egyik páncélos) és teljes légi fölény biztosítása mellett hajtsák végre. Meggyőződése szerint ez esetben a védők kisebb ellenállást tanúsítanak, mivel látnák, hogy nincs esélyük visszaverni a támadást. Archibald Wavell tábornok azonban kénytelen volt visszautasítani ezt a kérést, mert egész egyszerűen nem álltak a rendelkezésére ilyen erőforrások, miközben a nagyobb fenyegetést jelentő Rommel csapataival szemben is csupán 42.000 embert és 238 harckocsit tudott felsorakoztatni az egyiptomi határ előterében.⁶⁵ A szíriai hadművelet során ebből kifolyólag a következő erőket tudtak felhasználni: a 7. ausztrál hadosztályt (két dandárral), az 5. indiai dandárt, valamint a frissen létrehozott 1. szabad francia könnyűhadosztályt (hat zászlóaljjal összesen 5.950 fős létszámmal)⁶⁶ Palesztinában, valamint a 10. indiai gyalogoshadosztályt, a 17. indiai gyalogosdandárt, a 4. lovasdandárt és az Arab Légiónak Irakban. Ez a haderő összesen 20 gyalogos zászlóaljat, 48 tüzérségi üteget, 12 harckocsit és 70 repülőgépet foglalt magában. Velük szemben állt Henri Dentz tábornok Levantei Hadserege 30 gyalogos zászlóaljjal, 6 tüzérségi zászlóaljjal, 95 harckocsival és 68 repülőgéppel.⁶⁷ Bár a támadók számíthattak a jelentős erőfölénnyel rendelkező földközi-tengeri brit flotta támogatására,⁶⁸ a szárazföldön és a levegőben semmilyen előnnyel nem rendelkeztek, harckocsik terén pedig kimondottan hátrányban voltak a lojalista erőkkel szemben.⁶⁹ Következésképpen az akció gyors sikerének legnagyobb akadálya a bevetett támadóerők relatív gyengesége volt.

Június 8-án a hajnali órákban megkezdődött a levantei francia területek elleni támadás.⁷⁰ A francia helyőrség elkeseredett védekezése ellenére a felőrlő harcokban a szövetséges csapatok bizonyultak erősebbnek, amelyek július első napjaiban már Bejrút kapui előtt álltak. Ekkor már Dentz tábornok is belátta a harc folytatásának értelmetlenségét⁷¹ és július 9-én amerikai közvetítéssel fegyverszünetet kért, 12-én pedig Akkó városában tárgyaltak a megadás feltételeiről.⁷² A megállapodást 14-én ratifikálták, a későbbi brit-szabad francia tárgyalások eredményeként pedig az érintett területek – amelyek vezetését az afrikai csapatokéval együtt Paul Legentilhomme tábornokra bízta⁷³ – és a zsákmányolt hadianyag szabad francia fennhatóság alá kerültek.⁷⁴ Ez megerősítette a kivívott győzelmet és a Szabad Franciaország helyzetét, mely a levantei győzelem után sokkal szilárdabb volt, mint korábban bármikor.

A katonai sikerek mellett fontos lépés volt, hogy ebben az időszakban újabb francia gyarmati területek döntöttek a szabad francia mozgalomhoz való csatlakozás mellett. 1942. május 27-én a Csendes-óceán nyugati részén található Wallis és Futuna szigetcsoport jelentette be, hogy átáll a Szabad Franciaország oldalára, a Francia Antillákról pedig 1942 folyamán több ezer önkéntes jelentkezett, hogy honfitársai oldalán a tengelyhatalmak ellen harcolhasson,⁷⁵ noha a terület hivatalosan a Vichy-rezsim fennhatósága alatt maradt.⁷⁶

1942. november 28-án a szabad francia erők brit jóváhagyással partra szálltak az Indiai-óceánon található LaRéunion szigetén is, amelynek vezetése háromnapnyi tárgyalás után átadta a hatalmat, így újabb területtel gyarapodott a Harcoló Franciaország.⁷⁷

A következő csatlakozó Francia Szomáliföld volt. Az ott állomásozó Vichy-párti helyőrség 1.500 tagja Georges Raynal alezredes vezetésével 1942. november 27-én elhagyta kijelölt állomáshelyét és brit területre menetelve csatlakozott a Szabad Francia Erőkhöz.⁷⁸ December végén ezek az erők visszatértek a gyarmatra, hogy Dzsubutiba vonulva lemondassák a helyi vezetést, ami puskalövés nélkül sikerült is nekik. Ennek eredményeként év végére a terület és annak 13.000 fős helyőrsége⁷⁹ szabad francia irányítás alá került.⁸⁰

Madagaszkár különleges esetet képezett a francia gyarmatok között. Szingapúr februári eleste után a brit vezérkar komolyan számolt azzal a lehetőséggel, hogy a japánok megszállják a gyengén védett Vichy-fennhatóság alatt álló szigetet, ahonnan haditengerészeti erőik súlyos veszélyt jelentettek volna a tengeri utánpótlási vonalakra. Ebből kifolyólag kidolgozták és 1942. május 5-i kezdettel végrehajtották az Ironclad hadműveletet, amely célja a sziget elfoglalása volt egy meglepetésszerű partraszálló akcióval.⁸¹ Erről azonban egyáltalán nem értesítették a szabad franciákat, akiket teljes meglepetésként ért a brit partraszállás híre és joggal háborodtak fel azon, hogy kihagyták őket a francia terület ellen irányuló hadművelet tervezéséből és végrehajtásából.⁸² A katonai műveletek a kezdeti gyors sikerek után lassan haladtak a védők gerillaakcióival szemben⁸³ és csak november 8-án értek véget a francia helyőrség kapitulációjával.⁸⁴ De Gaulle a korábbi érdekütközéshez hasonló módon diplomáciai támadásba lendült, még azt is kilátásba helyezte, hogy minden kapcsolatot megszakít a szabad francia mozgalom és a brit kormány között. Néhány napos csend után végül az angol fél engedett és május 14-én ígéretet tett rá, hogy elfoglalása után Madagaszkár közigazgatását átengedi a Francia Nemzeti Bizottságnak.⁸⁵ Erre végül hat hónappal később valóban sor került Legentilhomme tábornok megérkezésével, akit Madagaszkár vezetésével bíztak meg,⁸⁶ de a hadműveletek lezárásáig a brit hatóságok egyetlen szabad francia tisztviselőnek sem engedélyezték, hogy a szigetre lépjen, ami jól jelzi ennek a „kibékülésnek” a korlátait.⁸⁷

Ezt a sikert fokozták a június végén a Karib-térségből érkező hírek, miszerint a Francia Antillák is csatlakoztak a Harcoló Franciaországhoz. A francia közigazgatás alatt álló közép-afrikai szigetcsoport a helyi vezetés – és elsősorban a területet irányító Georges Robert admirális – döntése értelmében kitarított Pétain marsall mellett. Noha a lakosság jelentős része ellenezte ezt a döntést, sokan pedig a szigeteket elhagyva csatlakoztak a szabad franciákhoz, a régió egészen 1943 nyaráig a Vichy-rendszer fennhatósága alatt maradt.⁸⁸ Több kisebb civil megmozdulás után június 27-én a helyőrség egy része Henri Tourtet őrnagy vezetésével fellázadt, amelyet hamarosan a többi katonai egység és a lakosság is követett, így Robert admirálisnak végül el kellett hagynia a szigeteket, amelyek hivatalosan július 14-én saját döntésük alapján csatlakoztak a szabad francia mozgalomhoz.⁸⁹

A többi gyarmati terület sorsáról az azokat irányító Henri Giraud tábornok – aki Észak-Afrikában székelve a szövetséges hatalmak támogatását élvezte 1942 vége óta

– és De Gaulle tárgyalásainak kellett döntenie, amelyekre 1943 nyarán Algírban került sor.⁹⁰ Végül június 21–22-én kétnapos intenzív vita után sikerült tető alá hozni a megegyezést: ennek értelmében Giraud megtarthatta katonai és politikai vezetői beosztását is, azonban katonai kérdésekben egy ún. Állandó Katonai Bizottság – De Gaulle elnökletével – hozta meg a végső döntéseket.⁹¹ Ráadásul ezzel párhuzamosan De Gaulle megőrizte parancsnokságát a Harcoló Francia Erők (azaz az összes szabad francia különítmény) felett, így ő az ideiglenes kormány támogatását élvezve sikeresen tartotta meg mind politikai, mind katonai befolyását, amit Giraud tábornoknak nem sikerült. Ebből kifolyólag a szabad francia mozgalom vezetője győzelmet aratott riválisa felett.⁹² Ennek egyenes következményeként a korábban Giraud irányítása alatt álló gyarmati területek – Észak- és Nyugat-Afrika, valamint Francia Guyana – is De Gaulle fennhatósága alá került, így tehát a korábbi gyarmatbirodalom majdnem egésze (Indokína kivételével) felsorakozott a korábban szakadárnak tekintett De Gaulle mellett, amely lehetővé tette egy jelentős szárazföldi, légi és tengeri haderő felállítását és harcba vetését a szövetségesek oldalán.

Az indokínai kivétel

A francia délkelet-ázsiai gyarmat – mely a mai Vietnám,⁹³ Kambodzsa és Laosz területét foglalta magába és a 19. század második fele óta állt francia fennhatóság alatt – Franciaország Európában elszenvedett megsemmisítő veresége után nagyon nehéz helyzetbe került. 1940. szeptember 22-én a gyarmat katonai vezetői megállapodást írtak alá a japánokkal, melynek értelmében azok használhatják a katonai repülőtereket, csapatokat állomásoztathatnak a gyarmaton és felhasználhatják annak területét csapataik szállítására a szövetséges hatalmak (Anglia, Kína) elleni hadműveletek során.⁹⁴ Noha a francia gyarmati haderő (40 ezer fő) fegyverben maradt, az anyaországból érkező utánpótlás hiánya miatt sem számban, sem minőségben nem vette fel a versenyt a jelenlévő japán alakulatokkal.

A japánok azonban nem elégedtek meg ezzel a helyzettel, ezért 1945. március 9-én este nekiláttak a francia csapatok lefegyverzésének, hogy biztosítsák a maguk számára a teljes terület – melyet egyébként ekkor már a japán császárság részének tekintettek – feletti fennhatóságot. Az akció – amely egy fogadáson vendégül látott vezető francia tisztek letartóztatásával kezdődött – teljes meglepetésként érte a francia erőket, amelyek ennek ellenére felvették a harcot. Az ellenállás változó intenzitású és időtartamú volt, de mindenhol sikertelen: a jól előkészített, számbeli és anyagi túlerővel (100 ezer fő) megindított hadművelet sikerét a franciák nem tudták meggátolni. Az indokínai francia gyarmati haderő néhány ellenállási góc többhetes ellenállása mellett egyetlen részsikert tudott felmutatni: Sabattier és Alessandri tá-

bornok vezetésével 6 ezer katonának sikerül hosszú meneteléssel elérni a kínai fennhatóság alatt álló területeket, ahol a csapatokat lefegyverezték és internálótáborokba zárták. A többi sorsa a japánok kezében volt, akik hadifoglyaik egy részét kivégezték, a többieket pedig embertelen körülmények között tartották fogságban.⁹⁵

A második világháború lezárultával a franciák természetesen vissza kívánták állítani fennhatóságukat a terület felett, azonban ezt megnehezítette az a tény, hogy a helyi kommunista erők Ho Si Minh vezetésével – akit ekkor még az amerikaiak is támogattak – a kialakuló hatalmi vákuumban (japánok fegyverletétele, franciák távolléte) 1945. szeptember 2-án kikiáltották a független Vietnámi Demokratikus Köztársaságot.⁹⁶ Franciaország 1945 végén–1946 elején jelentős csapaterősítéseket küldött Indokínába, amelyek fokozatosan felváltották az itt állomásozó kínai és brit rendfenntartó erőket. Ezzel párhuzamosan tárgyalásokat kezdtek a vietnámi politikai erőkkel, melyek azzal biztattak, hogy a béke megőrizhető a térségben és Vietnám – és vele együtt teljes Francia Indokína – az újonnan létrehozott Francia Unió fennhatósága alatt marad.⁹⁷ Azonban a folyamatosan szaporodó összetűzések a helyi és francia fegyveres erők 1946. december 19-én a hanoi-i felkelésben csúcsosodtak ki, ami megadta a jelet a franciák elleni nyílt fegyveres ellenállásra.⁹⁸

A kirobbanó háborúra Franciaország, mely súlyos veszteségeket szenvedett a világháborúban, egyáltalán nem volt felkészülve. Ennek ellenére igen jelentős csapaterősítéseket küldött a térségbe: 1947 végén már 115 ezer katona vett részt a hadműveletekben,⁹⁹ amelyek eredményeképpen sikerült megszilárdítani a francia fennhatóságot a nagyobb városok és stratégiaileg fontos területek felett. A kommunista haderő az ország északkeleti részébe szorult vissza, ahonnan a zsákmányolt japán és francia fegyverzet felhasználásával tartós gerilla-hadviselésre rendezkedett be, amely 1954-ig tartott és végül az érintett országok függetlenségének kivívásával ért véget.¹⁰⁰

De Gaulle magyar katonái

A Szabad Franciaország mozgalom létszámával kapcsolatban komoly historiográfiai vita alakult ki az elmúlt évtizedekben. Napjainkban nagyjából konszenzus övezi azt a megállapítást, mely szerint a szabad franciák összlétszáma nagyjából 70.000 főre tehető.¹⁰¹ Ugyanakkor nem szabad szem elől tévesztenünk azt a tényt sem, hogy ennek a létszámnak csupán nagyjából a fele (körülbelül 40.000 fő) volt francia állampolgár, a többiek elsősorban a gyarmati csapatok – francia állampolgársággal nem rendelkező – tagjai és külföldiek voltak.

Számunkra nyilván utóbbiak a legérdekesebbek, mivel köztük találjuk a magyar származású önkénteseket is. Az ő létszámukkal kapcsolatban teljes az egyetértés: hozzávetőlegesen 3.000 külföldi vállalt szolgálatot a Szabad Francia Erők kötelékén

belül, akik mintegy 50 különböző országból származtak.¹⁰² A legnépesebb kontinenset (480 főt) a spanyolok adták, akiket a lengyelek (270 fő), a belgák (265 fő) és a németek (185 fő) követtek. Az első tíz nemzet soraiban hivatalosan ezidáig nem szerepeltek magyarok,¹⁰³ azonban a jelentkezési lapok alapos vizsgálata megváltoztatja ezt a korábban kialakított képet. A születési helyre vonatkozó adatok elemzése alapján megállapítható, hogy a mozgalom önkéntesei közül legkevesebb 84 fő a trianoni határok között értendő magyarországi születésű volt. Ugyanakkor a szomszédos országokat születési helyként megjelölő, de egyértelműen magyar névvel rendelkező jelölteket is bevonva vizsgálódásaink sorába, megállapítható, hogy a magyar nemzetiségű önkéntesek száma elérheti, sőt akár meg is haladhatja a százat,¹⁰⁴ amivel a Szabad Francia Erők külföldi tagjainak közel 4 százalékát adják és ezzel a nyolcadik pozíciót foglalják el.

A fenti adatokból az is kiderül, hogy ezek az önkéntesek alapvetően három különböző területen járultak hozzá a Szabad Franciaország háborús erőfeszítéseéhez. Döntő többségük a fegyveres alakulatokban teljesített szolgálatot, legnagyobb számban (a magyar önkéntesek közel 40 százalékával) az Idegenlégió soraiban voltak jelen, de ugyanígy megtaláljuk őket a többi szárazföldi egység (2. páncéloshadosztály, 1. tüzérezred, csádi meneteszred stb.) kötelékében is. A két másik hagyományos fegyvernemben kevésbé jelentős a magyar részvétel: a légierőnél csupán 5, a haditengerészetnél pedig mindössze 2 fő teljesített szolgálatot. Emellett a magyarok egy kisebb része az Ellenállás soraiban tevékenykedve csatlakozott a szabad francia mozgalomhoz, az adatok tanúsága szerint 12 fő tartozott ebbe a kategóriába. Végül meg kell említeni egy harmadik csoportot is, a Szabad Franciaország adminisztratív beosztású magyar tagjait (szintén 12 fő), akik részben katonák, részben civilek voltak és a közigazgatásban, valamint az egészségügyi különítmények soraiban teljesítettek szolgálatot.¹⁰⁵

Logikusnak tűnne, hogy soraikban viszonylag nagy számban jelenjenek meg az 1939-40 folyamán az Idegenlégióhoz csatlakozott magyar önkéntesek. Azonban úgy tűnik, hogy a harcmezőn elszenvedett vereség annyira teljes volt, hogy nagyon kevesen éltek túl, illetve kerülték el a hadifogságot és állt módjukban folytatni a harcot, mivel az adatok összevetése után csupán két ilyen esetről tudunk.¹⁰⁶ A körülményeket és a kivételt képező két magyar légiós csatlakozásának körülményeit figyelembe véve¹⁰⁷ arra következtethetünk, hogy csupán azért nyílt módjuk ezt az utat választani, mert 1940 folyamán észak-afrikai vagy közel-keleti légiós egységhez osztottak be őket, így elkerülték a franciaországi összeomlást.

A szabad francia önkéntesek csatlakozásának időpontjával kapcsolatban általában két meghatározó időszakot szoktak megemlíteni: 1940 nyarát és 1943 első felét. Előbbi a De Gaulle tábornok harc folytatására vonatkozó felhívását követő periódus volt, amikor megalakult a szabad francia politikai és katonai mozgalom, és ekkor került sor az egyéni csatlakozások (tehát a gyarmati területek átállását, mely tömeges belépésekkel járt, ide nem számítva) egyharmadára. 1943 első hat hónapjában a hadi

helyzet szövetségesek számára kedvező alakulásából és az észak-afrikai francia területeken való szabad francia jelenlétből kifolyólag újból növekedni kezdett a jelentkezések száma, így havonta akár 2.500 fő is jelentkezett a mozgalom soraiba.¹⁰⁸ A magyar önkéntesekre vonatkozóan ugyanakkor érdemes megemlíteni egy két másik időszakot is. Elsőként 1941 nyarát, a szíriai hadjárat utáni időszakot, amikor a Levantei Hadsereg kötelékéből a szabad franciák oldalára egyszerre több ezer katona állt át. Utóbbiak között jelentős számban voltak korábban az Idegenlégió 6. gyalogezredében szolgálatot teljesítő külföldiek is.¹⁰⁹ Emellett 1942 folyamán is voltak csatlakozók, akik főképp a franciaországi Ellenállás tagjai közül kerültek ki. Az alakulat magyar kötődésű tagjainak esetében számszerűleg a következő tendenciák figyelhetőek meg: 29 fő 1940 nyarán Londonban, illetve más brit fennhatóságú területeken írta alá belépési nyilatkozatát a Szabad Francia Erökhöz, 35 fő 1941 folyamán a közel-keleti térségben cselekedett ugyanígy, 12 önkéntes 1942-ben követte példájukat, illetve 16 fő 1943 első felében lépett a szervezet kötelékébe.¹¹⁰

A magyar csatlakozók átlagéletkorának vizsgálata során jelentős eltérésekkel találkozunk, hiszen a legidősebb jelentkező 1888-ban született, tehát már az ötvenes éveiben járt jelentkezésekor, a legfiatalabb pedig 1925-ben, vagyis még csupán 17 éves volt 1942-ben, amikor belépett a Szabad Francia Erők kötelékébe. A rendelkezésre álló születési adatok alapján a belépők átlagéletkora meghaladta a 30 évet, vagyis alapvetően nem fellelkesített fiatalok, hanem megfontolt felnőttek döntöttek úgy, hogy folytatják a küzdelmet a szövetségesek oldalán. Fontos megemlíteni, hogy nem kizárólag férfiakról volt szó, 5 hölgy is volt a magyar jelentkezők között.¹¹¹ Társadalmi háttérükről csupán korábbi foglalkozásuk ad információt – amennyiben a rovat ki van töltve. Ennek alapján döntő túlsúlyban vannak a katonák (39 fő),¹¹² őket követik a független értelmiségiek (22 fő), egyetemisták (4 fő), munkások (2 fő), köztisztviselők (2 fő), a képet pedig egy tengerész teszi teljessé.¹¹³

Összefoglalás

A fentiek ismeretében nyugodtan kijelenthetjük, hogy a gyarmatok területi, katonai és gazdasági potenciálja nélkül a De Gaulle tábornok által 1940 nyarán létrehozott Szabad Franciaország mozgalom nem lett volna több egy kis létszámú nemzeti idegenlégiónál. Erre a felismerésre alapozott a tábornok, amikor az ezt követő három év során szívós munkával – és esetenként kemény harcok árán – elérte, hogy a francia gyarmatok csatlakozzanak mozgalmához, amelynek szolgálatában hatékony katonai és politikai eszközzé kovácsolta őket. Az már De Gaulle államférfiúi képességeit dicséri, hogy a gyarmatokon és a főleg gyarmati erők által elért harctéri sikereket képes volt olyan jelentős politikai tőkévé alakítani, amely lehetővé tette, hogy – az ő vezetése alatt álló – Franciaország a győztesek oldalán fejezze be a háborút. Ami

talán a legmeglepőbb lehet még a korszak történelmét jól ismerők számára, hogy ebből a folyamatból magyarok is kivették a részüket, akik önként csatlakoztak a szabad francia fegyveres erőkhöz és kis létszámú, de fontos segítséget jelentettek a gyarmatok visszafoglalásáért vívott küzdelmek során.

Jegyzetek

- ¹ A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíjának támogatásával készült.
- ² Phan, Bernard: *Colonisation et décolonisation (XVIe-XXesiècle)*. Presses Universitaires de France, Paris, 2009. 45-51.
- ³ Singaravelou, Pierre (szerk.): *Les empires coloniaux. XIXe-XXe siècle*. Points, Paris, 2013. 378-380.
- ⁴ Frémeaux, Jacques: *Les empires coloniaux. Unehistoire-monde*. CNRS Éditions, Paris, 2012. 70-71.
- ⁵ Clayton, Anthony: *Histoire de l'armée française en Afrique 1830-1962*. Albin Michel, Paris, 1994. 75-90.
- ⁶ Phan: *Colonisation*. m. 107-110.
- ⁷ Ageron, Charles-Robert–Coquery-Vidrovitch, Catherine–Meynier, Gilbert–Thobie, Jacques: *Histoire de la France coloniale 1914-1990*. Armand Colin, Paris, 2016. 73-79.
- ⁸ Clayton: *Histoirei*. m.284-285.
- ⁹ Ageron–Coquery-Vidrovitch–Meynier–Thobie: *Histoire* i. m. 8.
- ¹⁰ Frémeaux: *Les empires* i. m. 475-480.
- ¹¹ Clayton: *Histoirei*. m.155-161.
- ¹² Ageron–Coquery-Vidrovitch–Meynier–Thobie: *Histoire* i. m. 314-316.
- ¹³ SHD 4 P 1. Historique des Forcesfrançaiseslibres, t. 1, 9.
- ¹⁴ Broche, François–Caïtucoli, Georges–Muracciolo, Jean-François: *La France au combat de l'Appel du 18 juin à la victoire*. Perrin, Paris, 2007. 29-33.
- ¹⁵ AN 72 AJ 220. Chronology of the Free French activities, 1.
- ¹⁶ Az ő számuk egyébként igen jelentős volt ekkor, hiszen a dunkerque-i mentőakció után 115 ezer francia katona és haditengerész tartózkodott a Brit-szigeteken.
- ¹⁷ SHD 4 P 2. Historique des Forces françaises libres, t. 2, 5.
- ¹⁸ Jackson, Julian: *La France sous l'Occupation 1940-1944*. Flammarion, Paris, 2004. 464-465.
- ¹⁹ SHD 4 P 2. Historique des Forcesfrançaiseslibres, t. 2, 91.
- ²⁰ AN 72 AJ 221. Les relations entre la France libre et le gouvernement britannique, 5.
- ²¹ SHD 4 P 1. Historique des Forces françaises libres, t. 1, 2.
- ²² AN 72 AJ 221. Accord Churchill–De Gaulle du 7 août 1940.
- ²³ SHD 4 P 1. Historique des Forces françaises libres, t. 1, 40.
- ²⁴ AN 72 AJ 220. Chronology of the Free French activities, 3.
- ²⁵ Broche–Caïtucoli–Muracciolo: *La France au combat...* i. m. 44-45. o.
- ²⁶ Számos forrás, köztük De Gaulle visszaemlékezései már ekkor 7.000 önkéntesről számol be, de ezt a számot valójában csak 1940 őszére sikerült elérni. Crémieux-Brilhac, Jean-Louis: *La France Libre. De l'appel du 18 Juin à la Libération, tome I*. Gallimard, Paris, 2013. 198.
- ²⁷ AN 72 AJ 238. L'origine du recrutement et des motivations des Forces françaises libres, 7.

- ²⁸ A *Rubis* és a *Narval* tengeralattjárók, illetve a *Président Honduce* járórhajó, tehát kizárólag kisebb harcértékkel bíró egységek.
- ²⁹ Crémieux-Brilhac: *La France Libre...* i. m. 115-116.
- ³⁰ De Gaulle, Philippe: *Apám, De Gaulle. Beszélgetések Michel Tauriackal*. Európa, Budapest, 2008. 110.
- ³¹ AN 72 AJ 238. L'origine du recrutement et des motivations des Forces françaises libres, 15.
- ³² AN 72 AJ 220. Chronology of the Free French activities, 1.
- ³³ Broche, François: *L'Armée française sous l'Occupation. La métamorphose*. Presses de la Cité, Paris, 2002. 185-186.
- ³⁴ Amely közel 13 millió négyzetkilométeren 110 millió lakossal rendelkezett francia fennhatóság alatt Afrikában, Amerikában, a Közel-Keleten, Délkelet-Ázsiában és Óceániában.
- ³⁵ SHD 4 P 2. Historique des Forces françaises libres, t. 2, 12.
- ³⁶ Uo. 13.
- ³⁷ AN 72 AJ 238. L'origine du recrutement et des motivations des Forces françaises libres, 5.
- ³⁸ SHD 4 P 2. Historique des Forces françaises libres, t. 2, 23-24.
- ³⁹ Akik közül 160 tiszt és altiszt tartozott a közelmúltban felállított Szabad Francia Légierőhöz, de gépeik szárazföldön történő összeszereléséig harci bevetésen nem voltak bevethetőek. AN 72 AJ 239. Chasselibre (1), 3.
- ⁴⁰ SHD 4 P 2. Historique des Forces françaises libres, t. 2, 30., 33.
- ⁴¹ Masson, Philippe: *La Marine française et la guerre 1939-1945*. Tallandier, Paris, 2000. 204.
- ⁴² SHD 4 P 2. Historique des Forces françaises libres, t. 2, 39-40.
- ⁴³ AN 72 AJ 220. Documents remis par Aristide Antoine, 14.
- ⁴⁴ AN 72 AJ 220. Chronology of the Free French activities, 4.
- ⁴⁵ Maggiar, Raymond: *Les fusiliersmarins de Leclerc. Uneroute difficile vers De Gaulle*. France-Empire, Paris, 1984. 44.
- ⁴⁶ Masson: *La Marinei*. m. 215-216.
- ⁴⁷ Crémieux-Brilhac: *La France Libre...* i. m. 147-153.
- ⁴⁸ AN 72 AJ 238. L'origine du recrutement et des motivations des Forces françaises libres, 6.
- ⁴⁹ Comor, André-Paul: *L'Epopée de la 13ème Demi-brigade de Légion Etrangère 1940-1945*. NouvellesEditionsLatines, Paris, 1988. 114-118.
- ⁵⁰ SHD 4 P 2. Historique des Forces françaises libres, t. 2, 25-26.
- ⁵¹ AN 72 AJ 238. L'origine du recrutement et des motivations des Forces françaises libres, 5.
- ⁵² AN 72 AJ 220. Chronology of the Free French activities, 3.
- ⁵³ AN 72 AJ 225. Notesur le bataillon du Pacifique, 1.
- ⁵⁴ SHD 4 P 2. Historique des Forces françaises libres, t. 2, 20.
- ⁵⁵ Uo. 102-103.
- ⁵⁶ A statisztikák szerint 1941-ben 10.000, 1942 folyamán pedig 20.000 szövetséges gép haladt át a szabad francia légtéren, amely jól mutatja a terület jelentőségét utánpótlási vonalként. Charles, R.: *Les Force saériennes françaises libres en Afrique. Revue historique des armées*, 77. sz. 1964. 122.; Crémieux-Brilhac: *La France Libre...* i. m. 161.
- ⁵⁷ AN 72 AJ 238. L'origine du recrutement et des motivations des Forces françaises libres, 9.
- ⁵⁸ Melyeket a rendelkezésre álló erők átszervezésével állítottak fel és az 1-től 5-ig terjedő sorszámokkal jelöltek. A zászlóaljok egyenként három lövészsorozatból és egy támogató (nehézfegyveres) századból álltak, de páncéltörő fegyverzettel nem tudták ellátni őket. AN 72 AJ 238. L'origine du recrutement et des motivations des Forces françaises libres, 9.

- ⁵⁹ Broche, François–Muracciole, Jean-François (szerk.): *Dictionnaire de la France libre*. Robert Laffont, Paris, 2010. 15-17.
- ⁶⁰ Paxton, Robert Owen: *La France de Vichy 1940-1944*. Seuil, Paris, 1973. 117-118.
- ⁶¹ Lambauer, Barbara: *Otto Abetz et les Français l'envers de la collaboration*. Fayard, Paris, 2001. 330-332.
- ⁶² Paxton, Robert O.: La collaboration d'État. Azéma, Jean-Pierre–Bédarida, François (szerk.): *La France des années noires. I. kötet: De la défaite à Vichy*. Éditions du Seuil, Paris, 2000. 371.
- ⁶³ Paxton, Robert Owen: *L'armée de Vichy. Le corps des officiers français 1940-1944*. Tallandier, Paris, 2004. 261.
- ⁶⁴ Comor: *L'Épopée*. m. 140.
- ⁶⁵ Broche: *L'Armée*. m. 116.
- ⁶⁶ AN 72 AJ 238. L'origine du recrutement et des motivations des Forces françaises libres, 9.
- ⁶⁷ Gras, Yves: *La 1ère D.F.L. Les Français libres au combat*. Presses de la Cité, Paris, 1983. 53.
- ⁶⁸ A Levantei Hadsereghez beosztott tengeri haderő csupán két rombolóból, három tengeralattjáróból és két egyéb egységből állt, amellyel szemben a Brit Admirális három cirkálót, hat rombolót és számos tengeralattjárót tudott bevetni, amelyek szükség esetén Alexandriából erősítésre is számíthattak. Masson: *La Marine*. m. 321.
- ⁶⁹ Montagnon, Pierre: *La France dans la guerre de 39-45*. Pygmalion, Paris, 2009. 312.
- ⁷⁰ AN 72 AJ 220. Chronology of the Free French activities, 10.
- ⁷¹ Eddigre 1.002 halott, 1.029 eltűnt, 2.500 sebesült és 2.800 fogoly volt a Levantei Hadsereg vesztesége, amelynek löszere is fogytán volt, érdemi utánpótlásra pedig nem számíthatott. Gras, Yves: *La 1ère* i. m. 101.; AN 72 AJ 220. Chronology of the Free French activities, 12.
- ⁷² Uo. 13-14.
- ⁷³ Uo. 14.
- ⁷⁴ Broche–Caütucoli–Muracciole: *La France au combat...* i. m. 88.
- ⁷⁵ Amelyben a Szabad Franciaország által küldött ügynököknek is nagy szerepe volt. AN 72 AJ 225. Aux Antilles (juillet 1941-avril 1944).
- ⁷⁶ AN 72 AJ 238. L'origine du recrutement et des motivations des Forces françaises libres, 7.
- ⁷⁷ Crémieux-Brilhac: *La France Libre...* i. m. 561.
- ⁷⁸ AN 72 AJ 225. Mémoire du lieutenant Eichenbaum, 8.
- ⁷⁹ Amelyből 8.300 fő egy jól felszerelt és gyorsan bevethető könnyűdandárt alkotott. Magyar, Raymond: *Les fusiliers marins*. m. 62-63.
- ⁸⁰ AN 72 AJ 220. Chronology of the Free French activities, 30-31. Bár katonailag messze nem bírt ekkora jelentőséggel, 1942. november 28-án a szabad francia erők brit jóváhagyással partra szálltak az Indiai-óceánon található La Réunion szigetén is, amelynek vezetése háromnapnyi tárgyalás után átadta a hatalmat, így újabb területtel gyarapodott a Harcoló Franciaország. Crémieux-Brilhac: *La France Libre...* i. m. 561.
- ⁸¹ AN 72 AJ 238. Témoignage de l'amiral Paul Ortoli, 64-65.
- ⁸² AN 72 AJ 225. Témoignage d'Henri Paul Girard, 49., 51.
- ⁸³ Lásd Nativel, Eric: La « guérilla » des troupes vichystes à Madagascar en 1942. *Revue historique des armées*, 210. sz. 1998.
- ⁸⁴ Montagnon, Pierre: *La France* i. m. 408.
- ⁸⁵ AN 72 AJ 221. Les relations entre la France libre et le gouvernement britannique, 11.

- ⁸⁶ AN 72 AJ 225. Témoignage du Général Legentil homme, 6.; AN 72 AJ 220. Chronology of the Free French activities, 31.
- ⁸⁷ Crémieux-Brilhac: *La France Libre...* i. m. 396-398.
- ⁸⁸ AN 72 AJ 225. Rapport du colonel Émile Quenardel, 1-3.
- ⁸⁹ AN 72 AJ 225. Rapport du commandant Henri Tourtet.
- ⁹⁰ De Gaulle, Charles: *Háborús emlékiratok. Első kötet*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1997. 324-325.
- ⁹¹ AN 72 AJ 243. Notes sur la constitution et l'action du CFLN, 2.
- ⁹² Broche: *L'Armée*. m. 408-409.
- ⁹³ Ebben az időszakban a francia közigazgatás északról dél felé haladva három területre osztotta fel Vietnámot, melyek a következők voltak: Tonkin, Annam, Kokinkína.
- ⁹⁴ Fleury, Georges: *La guerre en Indochine 1945-1954*. Perrin, Paris, 2003. 11.
- ⁹⁵ Broche, François: *L'Armée française sous l'Occupation. La rassemblement*. Presses de la Cité, Paris, 2003. 370-371.
- ⁹⁶ Windrow, Martin: *French Foreign Legion in fantry and cavalry since 1945*. Osprey Publishing Ltd., London, 1996. 3.
- ⁹⁷ Fleury: *La guerre* i. m. 121-147.
- ⁹⁸ Bonnacarrère, Paul: *Par le sang versé. La Légion étrangère en Indochine*. Perrin, Paris, 2006. 57.
- ⁹⁹ A háború csúcán a helyi segéderőkkel együtt ez a szám megközelítette a negyedmilliót, ha pedig a főleg papíron létező szövetséges nemzeti vietnámi hadsereget is beleszámítjuk, akkor majdnem félmillió volt.
- ¹⁰⁰ Windrow: *French*. m. 4-5. o.
- ¹⁰¹ Muracciole, Jean-François: *Les Français libre. L'autre Résistance*. Tallandier, Paris, 2009. 36-37.
- ¹⁰² Crémieux-Brilhac: *La France Libre...* i. m. 708.
- ¹⁰³ Broche–Muracciole: *Dictionnaire*. m. 554-555.
- ¹⁰⁴ FCDG. Les Membres des Forces françaises libres (18 juin 1940 - 31 juillet 1943). Liste-FFL.
- ¹⁰⁵ Uo.
- ¹⁰⁶ MS. UEVACJ-EA. MDLX-1 – MDLX-18.; FCDG. Les Membres des Forces françaises libres (18 juin 1940 - 31 juillet 1943). Liste-FFL.
- ¹⁰⁷ Georges Balazs (Balázs György) és François Klein (Klein Ferenc) 1941 júliusában, Szíriában, illetve Libanonban csatlakozott a Szabad Francia Erőkhöz.
- ¹⁰⁸ Crémieux-Brilhac: *La France Libre...* i. m. 699-700.
- ¹⁰⁹ Muracciole: *Les Français*. m. 51.
- ¹¹⁰ FCDG. Les Membres des Forces françaises libres (18 juin 1940 - 31 juillet 1943). Liste-FFL.
- ¹¹¹ Név szerint Mariette Anxionnaz, Judith Szabo, Louise Wewig, Rosette Szlekany és Rosette Szekany. Az utolsó két személy esetében a névhasonlóság esetében (a különböző, bár közeli születési dátumok és egyéb eltérő adatok ellenére) feltételezhetjük, hogy ugyanarról az egyénről van szó, így a magyar származású női jelentkezők száma valószínűleg négy volt.
- ¹¹² Bár ennek kapcsán érdemes megjegyezni, hogy ez az információ arra vonatkozik, hogy a Szabad Francia Erőkhöz való csatlakozáskor katonaként tevékenykedett egy önkéntes, ez esetben főként az Idegenlégióban, nem pedig arra, hogy korábban milyen polgári foglalkozása volt. Lásd pl. Henger Józsefet, aki civilben fényképész volt, de az összesítésben ez nem szerepel, kizárólag személyi aktájában. SHD GR 16 P 289462. Fiche N° 50592.
- ¹¹³ FCDG. Les Membres des Forces françaises libres (18 juin 1940 - 31 juillet 1943). Liste-FFL.

Felhasznált irodalom

- Archives nationales, Párizs (AN):
 72 AJ Comité d'histoire de la Seconde Guerre mondiale.
 220. Chronologies de la France libre et de la France combattante.
 221. Documents sur la France libre.
 225. Territoires ralliés à la France libre.
 238. Généralités.
 239. Forces aériennes françaises libres (FAFL).
 243. Comité français de la Libération nationale (CFLN) et Gouvernement provisoire de la République française (GPRF).
- Fondation Charles de Gaulle:
 Les Membres des Forces françaises libres (18 juin 1940 - 31 juillet 1943). Liste-FFL.
- Mémorial de la Shoah:
 Union des engagés volontaires, anciens combattants juifs, leurs enfants et amis. MDLX-1 – MDLX-18. Listes nominatives des volontaires étrangers engagés à servir la France entre le 1er septembre 1939 et le 25 juin 1940.
- Service Historique de Défense, Vincennes (SHD):
 GR 16 P. Dossiers individuels du bureau Résistance.
 4 P 1. Historique des Forces françaises libres, tome 1.
 4 P 2. Historique des Forces françaises libres, tome 2.
- Ageron, Charles-Robert–Coquery-Vidrovitch, Catherine–Meynier, Gilbert–Thobie, Jacques: *Histoire de la France coloniale 1914-1990*. Armand Colin, Paris, 2016.
- Bonnecarrère, Paul: Par le sang versé. La Légion étrangère en Indochine. Perrin, Paris, 2006.
- Broche, François: L'Armée française sous l'Occupation. La métamorphose. Presses de la Cité, Paris, 2002.
- Broche, François: L'Armée française sous l'Occupation. Le rassemblement. Presses de la Cité, Paris, 2003.
- Broche, François–Caïtucoli, Georges–Muracciole, Jean-François: *La France au combat de l'Appel du 18 juin à la victoire*. Perrin, Paris, 2007.
- Broche, François–Muracciole, Jean-François (szerk.): *Dictionnaire de la France libre*. Robert Laffont, Paris, 2010.
- Charles, R.: Les Forces aériennes françaises libres en Afrique. *Revue historique des armées*, 77. sz. 1964. 101-126.
- Clayton, Anthony: Histoire de l'armée française en Afrique 1830-1962. Albin Michel, Paris, 1994.
- Comor, André-Paul: L'Épopée de la 13ème Demi-brigade de Légion Étrangère 1940-1945. Nouvelles Éditions Latines, Paris, 1988.
- Crémieux-Brilhac, Jean-Louis: La France Libre. De l'appel du 18 Juin à la Libération, tome I. Gallimard, Paris, 2013.
- De Gaulle, Charles: *Háborús emlékiratok. Első kötet*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1997.
- De Gaulle, Philippe: Apám, De Gaulle. Beszélgetések Michel Tauriacal. Európa, Budapest, 2008.
- Fleury, Georges: *La guerre en Indochine 1945-1954*. Perrin, Paris, 2003.
- Frémeaux, Jacques: *Les empires coloniaux. Une histoire-monde*. CNRS Éditions, Paris, 2012.
- Gras, Yves: La 1ère D.F.L. Les Français libres au combat. Presses de la Cité, Paris, 1983.
- Jackson, Julian: *La France sous l'Occupation 1940-1944*. Flammarion, Paris, 2004.
- Lambauer, Barbara: Otto Abetz et les Français ou l'envers de la collaboration. Fayard, Paris, 2001.
- Maggiar, Raymond: Les fusiliers marins de Leclerc. Une route difficile vers De Gaulle. France-Empire, Paris, 1984.
- Masson, Philippe: La Marine française et la guerre 1939-1945. Tallandier, Paris, 2000.
- Montagnon, Pierre: La France dans la guerre de 39-45. Pygmalion, Paris, 2009.
- Muracciole, Jean-François: Les Français libres. L'autre Résistance. Tallandier, Paris, 2009.
- Nativel, Eric: La « guérilla » des troupes vichystes à Madagascar en 1942. *Revue historique des armées*, 210. sz. 1998. 49-60.
- Paxton, Robert Owen: L'armée de Vichy. Le corps des officiers français 1940-1944. Tallandier, Paris, 2004.
- Paxton, Robert O.: La collaboration d'État. Azéma, Jean-Pierre–Bédarida, François (szerk.): *La France des années noires. 1. kötet: De la défaite à Vichy*. Éditions du Seuil, Paris, 2000. 349-383.
- Paxton, Robert Owen: *La France de Vichy 1940-1944*. Seuil, Paris, 1973.
- Phan, Bernard: *Colonisation et décolonisation (XVIe-XXe siècle)*. Presses Universitaires de France, Paris, 2009.
- Singaravélou, Pierre (szerk.): *Les empires coloniaux. XIXe-XXe siècle*. Points, Paris, 2013.
- Windrow, Martin: *French Foreign Legion infantry and cavalry since 1945*. Osprey Publishing Ltd., London, 1996.